

wetenschappelijke oorlogsgeschiedschrijving waarin verknoping van anekdote aan bredere ontwikkeling bijna achteloos plaatsvindt. Een veelbelovend genre dat niet alleen voor vakgenoten interessant is, maar ook een breder lezerspubliek kan aanspreken – en daarmee de potentie heeft de afstand te verkleinen tussen wetenschap en samenleving.

Geraldien von Friitag, Universiteit Utrecht

Jasper Heinzen, *Prisoners of War and Military Honour, 1789-1918* (Oxford: Oxford University Press, 2025). 368 pp. ISBN 9780192871169.

DOI: <https://doi.org/10.52024/w1htne37>

In dit Engelstalige boek, gebaseerd op zeer uitgebreid archiefonderzoek, gaat Jasper Heinzen na hoe elitaire commentatoren en gevangenen zelf in de lange negentiende eeuw het begrip ‘militaire eer’ bekijken, hoe zij omgaan met verschillende interpretaties van het begrip en waarom ‘eer’ toch nog belangrijk bleef als gedragscode tot het einde van de Eerste Wereldoorlog, ondanks steeds terugkerende schendingen van die militaire erecode. Hij verwerpt de these dat ridderlijke idealen verdwijnen door de toenemende invloed van het nationalisme in de negentiende eeuw.

De militaire erecode houdt onder andere in dat gevangen genomen vijanden met de nodige eerbied en menselijkheid behandeld worden. Ook ‘het parool’ of ‘erewoord’ behoort tot de erecode: dit is de plechtige belofte van een overwonnen militair om in ruil voor zijn vrijheid, de wapens niet te zullen opnemen tegen de staat die hem gevangen nam of te beloven niet te zullen vluchten om meer verblijfscomfort te krijgen.

Militaire eer en zich aan een militaire erecode houden bestond reeds in de oudheid. Het is inherent verbonden aan vertrouwen en respect, aanwezig bij beide partijen. Ridderlijke idealen vormen de basis van een erecode in de middeleeuwen. Gevangen ridders worden met respect behandeld en kunnen vrijgekocht worden. Heinzen legt het verband tussen ridderlijkheid en militaire erecode; tussen ridders en nobelen enerzijds en officieren anderzijds.

Tijdens de Franse Revolutie en de Napoleontische oorlogen bestaan legers niet meer uit ‘ridders’ of professionele huurlingen, maar uit dienstplichtigen. Tevens neemt het belang van de natie toe: staatsbelangen worden prioritair gesteld, boven ridderlijke idealen.

Soldaten zijn trouw aan de natie, niet aan de vorst of een erecode en humanitaire principes dreigen verdrongen te worden door het staatsbelang. Toch betekent dit geen breuk: de nadruk die de Franse Revolutie legt op het respecteren van mensenrechten, brengt een nieuw element in de discussie over de behandeling van krijgsgevangenen. Hoe staten omgaan met krijgsgevangenen wordt een waardemeter voor het “humanitaire karakter” van een natie.

Pan-Europees trachten de staten in de negentiende eeuw de militaire erecode te vertalen in internationale verdragen ter bescherming van krijgsgevangenen en burgers en het regelen van oorlogsgebruiken. Dit zal uiteindelijk resulteren in de Verdragen van Den Haag (1899 en 1907) en Genève (1864). Staten kunnen echter niet gestraft worden wegens het niet respecteren van de verdragen en de afdwingbaarheid van de verdragen blijft een probleem.

Aan de hand van talrijke voorbeelden wijst Heinzen op de continuïteit van de oorlogsgebruiken en hoe die op diverse manieren toegepast, geïnterpreteerd en misbruikt worden. Hij wil tot een holistische benadering komen en schetst het thema vanuit verschillende perspectieven: vanuit een politiek-militair standpunt, op humanitair-cultureel vlak, vanuit een sociaal-ideologische insteek en vanuit een economische invalshoek. De auteur stelt vast dat botsende belangen leiden tot pragmatische stellingnames over de toepassing van de militaire erecode. Zo wijst hij bijvoorbeeld op het Duitse handboek voor officieren (1902) dat de waarde van de internationale verdragen relativeert: het bereiken van het oorlogsdoel en de veiligheid van de troepen heeft prioriteit op de naleving van de verdragen.

Op politiek-militair vlak bestaat de weerkerende bezorgdheid van regeringen om de krijgsgevangenen onder controle te houden en de vijand te verhinderen om de krijgsgevangenen te recupereren. De opsluiting van gevangenen brengt echter logistieke kosten en bewaking met zich mee. Aan de andere kant levert de tewerkstelling van krijgsgevangenen een economisch voordeel op.

Ook het imago naar het buitenland toe speelt een rol. Een treffend voorbeeld is de behandeling van Russische krijgsgevangenen in Japan tijdens de eerste Russisch-Japanse oorlog (1894-1895) waardoor Japan hoopt het imago te krijgen van ‘geciviliseerde staat’ en tot het clubje van Europese landen zal behoren. Maar is op ideologisch vlak het geven van parool niet te zullen vluchten geen vorm van verraad? De auteur toont aan de hand van verschillende voorbeelden aan dat de opvatting hierover evolueert in de tijd. Staten gaan meer bepalen wanneer parool

kan gegeven worden, dat geen individuele zaak meer is tussen een individu en een vijandige staat.

Heinzen wijst op de uitbreiding van de militaire erecode naar de (overwonnen) bevolking toe binnen het concept van 'totale oorlogvoering' dat aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog het levenslicht ziet. Welke regels dient de overwonnen bevolking te respecteren en hoe gaat een oorlogvoerende natie hier mee om? Burgers kunnen beschouwd worden als potentiële collaborateurs met de vijand, zoals gebeurde tijdens de Boerenoorlog in Zuid-Afrika op het einde van de negentiende eeuw. Rond de eeuwwisseling ontstaan trouwens de 'concentratiekampen', zowel onder Brits regime in Zuid-Afrika als in Duits Zuid-West Afrika. De erecode strekt zich ook uit naar vreemdelingen: hoe gaat een natie om met de burgers van een vijandelijke staat die in de eigen staat verblijven?

Heinzen bekijkt ook de sociale aspecten van de militaire code. Voor de militair zijn eer en reputatie belangrijk. Wat primeert dan bij het al dan niet geven van zijn parool? De eer of het verbeteren van het eigen comfort, de code of de richtlijnen van de natie? De auteur wijst ook op racisme bij het al dan niet accepteren van het parool, zoals de weigering om aan gekleurde officieren parool te geven.

Ondanks het feit dat de naties zelf de militaire erecode in internationale verdragen willen vastleggen, stelt Heinzen vast dat vaak de situatie bepaalt of de verdragen al dan niet worden nageleefd. Dikwijls blijkt het een kwestie van vertrouwen en spelen de omstandigheden, culturele factoren, de houding tegenover vreemdelingen,... een doorslaggevende rol. Hij wijst verschillende malen op de tegenstelling tussen humanitair gedrag bij soldaten en tegelijkertijd het plegen van brutaliteiten door militairen. Het toepassen van de erecode verloopt helemaal niet consequent. Vaak gaat het ook om interpretatie en rechtszaken over 'paroolbreuk', leiden tot diverse uitkomsten. Trouwens, de reden waarom krijgsgevangenen hun woord verbreken, is zeker niet steeds omdat ze de wapens terug willen opnemen. Vaak heeft het te maken met de detentieomstandigheden, zich verraden voelen of heimwee.

Het begrip 'militaire eer' onderging in de negentiende eeuw een evolutie onder invloed van culturele en maatschappelijke veranderingen, maar moet getuigen dat een natie aan een zekere 'geciviliseerde standaard' beantwoordt. Militaire erecodes en parool blijven verbazingwekkend overeind in de lange negentiende eeuw omdat ze diep geworteld zitten in oorlogsgebruiken en nadien in internationale verdragen geborgd worden. Parool heeft daarbij zowel

een normatieve waarde als een praktisch nut. Heinzen besluit dat 'The feeling of honour' nodig blijft in een oorlog om ontsparingen te vermijden.

Heinzen bouwt het boek op in vier chronologisch op elkaar volgende hoofdstukken, waarbij hij telkens aan de hand van andere voorbeelden dezelfde thema's behandelt. Hierdoor ontstaat veel herhaling of herneming van het thema met lichte nuances. Het boek geeft wel een volledig overzicht van de evolutie van 'militaire eer' in de lange negentiende eeuw.

Paul Putteman

Elyze Storms-Smeets en Nick van den Berg (red.), *Oorlog in Arcadië 1940-1945. Nederlandse kastelen en landgoederen in de Tweede Wereldoorlog* (Zwolle: WBooks, 2024). 432 pp, ISBN 9789462586345.

DOI: <https://doi.org/10.52024/cwpgts56>

Wat begon als een lokaal onderzoek naar de weerslag van de Slag om Arnhem op de Gelderse kastelen is uitgegroeid tot een alomvattende studie over het lot van de Nederlandse kastelen in de Tweede Wereldoorlog. Hierbij werd een indrukwekkende hoeveelheid materiaal verzameld. De gegevens zijn afkomstig uit de talrijke oude kranten die vandaag online beschikbaar zijn (Delpher), uit digitale beeldbanken, maar ook uit persoonlijke getuigenissen en familiearchieven.

Op het eerste gezicht is dit een prachtig koffietafelboek. Op ieder bladzijde prijken één of meer foto's op glanzend papier. Bij nader toezien biedt de tekst ook boeiende lectuur, al komt de complexe samenstelling van het boek wat verwarrend over. Het boek is in hoofdlijnen chronologisch opgebouwd, met een aantal thematische hoofdstukken tijdens de bezettingsjaren. Deze indeling wordt echter doorkruist door talloze familiale verhalen, die deels in de verschillende hoofdstukken zijn ingelast en deels achteraan in het boek in verschillende hoofdstukken zijn ondergebracht. De wisselende achtergrondkleuren voor al deze onderdelen maken het geheel niet doorzichtiger. Dit boek nodigt dan ook niet uit tot een lectuur in één trek van het begin tot het einde, te meer daar ieder hoofdstuk door een andere auteur is opgesteld. Bij gebrek aan een zakenregister is het niet mogelijk om iets doorheen het hele boek snel op te zoeken. De